

Колот А. М.,

д-р екон. наук, професор,
проректор з науково-педагогічної роботи,
завідувач кафедри управління персоналом та економіки праці
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
kolot@kneu.kiev.ua

Колот А. М.,

д-р екон. наук, проф.,
проректор по научно-педагогической работе,
заведующий кафедрой управления персоналом и экономики труда
ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет
имени Вадима Гетьмана»

Kolot A. M.,

ScD in Economics, Professor,
Vice rector in Charge of Research and Academic Affairs,
Head of Personnel Management and Labour Economics Department,
SHEI «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

Поплавська О.М.,

канд. екон. наук, доц.,
кафедра управління персоналом та економіки праці,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
oksanadom@ukr.net

Поплавская О.Н.,

канд. екон. наук, доц.,
кафедра управления персоналом и экономики труда,
ГВУЗ «Киевский национальный экономический университет
имени Вадима Гетьмана»

Poplavska Oksana,

PhD in Economics, Associate Professor,
Personnel Management and Labour Economics Department,
SHEI «Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman»

**ДЕРЖАВА І БІЗНЕС: НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ
ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ**

**ГОСУДАРСТВО И БИЗНЕС: НОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ
ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ И ОБЕСПЕЧЕНИЯ
УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ**

**STATE AND BUSINESS: LATEST PARTNERSHIP TRENDS
AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

У статті розглянуто питання сутності нової конфігурації суспільного феномену: ринок — держава — організації (бізнес), подано авторський погляд на сучасну роль кожного із наведених інститутів, їхню взаємодію у процесі забезпечення стійкого розвитку. Особливу увагу приділено обґрунтуванню нової ролі бізнесу у соціальній сфері. Автори переконують в тому, що нового прочитання потребує сучасна роль та місце держави у забезпеченні стійкого розвитку.

В статье рассмотрены вопросы сущности новой конфигурации общественного феномена: рынок — государство — организации (бизнес), представлен авторский взгляд на современную роль каждого из указанных институтов, их взаимодействие в процессе обеспечения устойчивого развития. Особое внимание уделено обоснованию новой роли бизнеса в социальной сфере. Авторы убеждают в том, что нового прочтения требует современная роль и место государства в обеспечении устойчивого развития.

The Article includes research results in new configuration on Marketplace — Government — Organization (business). Authors presented new vision to latest role every institute and their partnership for sustainable development. The study proves that the relationship is undergoing profound between the main institutions of the modern economic system and multi-vector changes with no clear evaluation yet. There is every reason to believe that today is the establishment of new content and configuration triad «market — the government — organization (business).» This triad clearly revealed the new role of business organizations in enhancing their contribution to solving the problems of sustainable economic and social development. Opinions and concepts contained in this article indicate that it is a business and created his have become the leading element in the mechanism of coordination of private and public interests and to ensure sustainable development. The authors convince that the new interpretation requires a modern place and role of the state in ensuring sustainable development.

Ключові слова. Держава, організації (бізнес), стійкий розвиток, соціальна сфера, державно-приватне партнерство, соціальна відповідальність, соціальна діяльність.

Ключевые слова. Государство, организация (бизнес), устойчивое развитие, социальная сфера, государственно-частное партнерство, социальная ответственность, социальная деятельность.

Key words. Government, Organization (Business), Sustainable Development, Social sector, Private-public partnership, Social responsibility, Social Activities.

Вступ. Динамізм, масштабність і багатовекторність змін у всіх сферах суспільного буття є чи не найвизначальнішими рисами соціально-економічного розвитку на зламі двох тисячоліть. Це висуває нові, складніші вимоги перед економічною наукою, основним завданням якої було і залишається дослідження об'єктивних закономірностей еволюції суспільства загалом і його економічної системи зокрема [11, с. 15—34]. Кожний етап розвитку економічної системи пов'язаний з переоцінкою ролі домінантних ресурсів, чинників, як і ролі інститутів, що функціонують на полі соціально-економічного розвитку. Економічна теорія і далі досліджує проблеми сьогодення здебільшого в контексті взаємодії двох інститутів — ринку та держави. Утім уже цілком очевидним є формування нової конфігурації інститутів, які визначають і дедалі більше визначатимуть майбутній розвиток нової економіки та постіндустріального суспільства.

Один з відомих іноземних економістів сучасності, співавтор колективної монографії «Політика в епоху жорсткої економії» Колін Крауч пише, що конфлікт між ринком і державою, який, здавалося б, визначає сутність політичної боротьби у багатьох країнах, насправді відвертає нашу увагу від існування третьої, потужнішої сили, яка здатна значною мірою впливати на ринок і державу, а саме корпорацій. Тож у дійсності існують три полюси

замість двох. Політика початку XXI століття вже не є протистоянням цих трьох сил, вона перетворилася на взаємовигідне їх співіснування, тим самим втілюючи тенденцію минулого століття з посилення ролі корпорацій у політиці і навіть зміцнення їхньої позиції після світової кризи [13].

Залучення корпорацій до процесу прийняття рішень, на думку вченого, не пояснюється і не виправдовується жодною з наявних економічних теорій, утім цей процес став невід'ємною складовою нашого суспільного життя. Якщо неолібералізм як теорія і наполягає на додержанні певних умов у політиці, то серед них є вимога чіткого розподілу державної влади і ринку. Проте якщо виявиться, що реалізація неоліберальної політики неминуче призведе до виникнення тісного взаємозв'язку між приватними корпораціями й урядом, то домінантній політичній ідеології буде завдано непоправної шкоди [13].

Підтримуючи в цілому концепт К. Крауча щодо формування нової конфігурації взаємодії трьох інститутів — ринку, держави та організацій (бізнесу), висловимо, однак, заперечення щодо наведеної останньої його тези. Адже цілком очевидно, що наукова спільнота має опікуватися не стільки збереженням тієї чи іншої політичної ідеології, скільки забезпеченням прирощення новітніх наукових знань, виокремленням сучасних тенденцій у царині соціально-економічного розвитку та опрацюванням способів надання їм стійкої динаміки.

Усвідомлення сутності нової конфігурації суспільного феномену «ринок — держава — організації (бізнес)» неможливе без сучасного бачення ролі кожного із цих інститутів, без їх взаємодії у процесі забезпечення стійкого розвитку. Саме даним аспектам цієї проблематики і присвячена стаття, яка починає черговий випуск збірника наукових праць.

Держава в новій конфігурації інститутів ринкової економіки

Економічні теорії та їх течії, яких нині безліч у царині економічної науки, вирізняються за багатьма ознаками, генезисом, поясненням природи економічних і соціальних явищ і процесів. При цьому однією з основних відмінностей, свого роду вододілом між окремими економічними теоріями, є різне ставлення до держави як економічного інституту, неоднакове, нерідко діаметрально протилежне пояснення ролі, значення, функцій держави в економіці ринкового типу. При цьому діапазон суджень коливається від повного заперечення соціально-економічної ролі держави до обстоювання соціального примату цього інституту в забезпеченні стійкого розвитку.

Маємо зазначити, що нерідко заперечення вчених щодо участі держави в розв'язанні завдань соціально-економічного розвитку нагадують, скоріше, магічні заклинання, аніж виважені наукові судження. Такі заклинання часто заперечують очевидну, зрозумілу, підтримувану більшістю членів суспільства реальність, оскільки певні форми державного впливу себе виправдали, є доцільними та суспільно значущими.

Непримиренне ставлення ортодоксальних лібералів, як і багатьох представників неокласичних течій, до активної участі держави в економічному житті суспільства, більше того, запекле заперечення такої участі, котра на практиці, на чому вже наголошувалось, постає і очевидною, і правомірною, і

неминучою, можна віднести до ідей, суджень, концептів, які, за термінологією відомого австралійського вченого Джона Куїггіна, претендують на статус зомбі-ідей. У монографії [14], що набула світового визнання, він ставить собі і потенційним читачам запитання: як убити економічні зомбі-ідеї, котрі мали б давним-давно вмерти, але досі переслідують нас, і як розпрощатись із цими мертвими ідеями? Автор акцентує увагу на тому, що на практиці існує безліч ідей, концептів, теорій, які не мають права на існування, однак ці зомбі-ідеї як привиди й далі діють і впливають на формування економічного мислення.

В ідей, — розмірковує Дж. Куїггін, — довге життя. Часто вони переживають своїх авторів, набувають нових і змінюваних форм. Деякі ідеї живуть довго, оскільки підтверджують свою користь. Інші вмирають і забуваються. Проте навіть коли ідеї виявляються шкідливими і небезпечними, їх дуже важко полишити життя. Ці ідеї ані живі, ані мертві, скоріше, як говорив Пол Кругман, вони — «живі мерці, ідеї-зомбі» [14, с. 11].

І далі вчений пише, що до глобальної фінансової кризи 2008 року деякі ідеї, такі як гіпотеза ефективного ринку, або «велике пом'якшення», були живіші за всіх живих. Їх прибічники домінували в мейнстрімі економічної науки. Цими ідеями керувалися — іноді навіть несвідомо — фахівці-практики, з рішень яких виникла фінансова система, що не мала аналогів у історії. Заплутана мережа облігацій сумою на десятки трильйонів доларів була зіткана зі спекулятивних або взагалі фіктивних інвестицій. Результатом цього стало формування глобальної економіки, де і домогосподарства, і цілі країни жили не по гаманцю [14, с. 11].

Дж. Куїггін стверджує, що спосіб мислення змінюється важко, особливо якщо не існує альтернатив, готових прийти йому на заміну. Ідеї-зомбі, що призвели майже до повного краху глобальної фінансової системи, які збанкрутували тисячі фірм і коштували мільйонам працівників їхніх робочих місць, усе ще серед нас. Ними керуються люди, які відповідають нині за антикризову політику, які оцінюють ефективність проваджуваної політики [14, с. 11].

Очевидно, — пише дослідник, — що з економічною наукою щось сильно не так. Величезна фінансова криза розгорталась на очах у представників економічної науки, і все-таки більшість із них не побачили нічого незвичного. Навіть і після кризи належного переосмислення не відбулося. Надто багато економістів і далі працюють по-старому, начебто нічого не відбулось. Деякі вже починають заявляти, що нічого серйозного і справді не відбулось, що глобальна економічна криза та її наслідки — усього лише невеличка хмарка на небі і ніякого перегляду фундаментальних ідей не потрібно.

Ідеї, які викликали кризу і були — хоча б на короткий час — поховані нею, знов оживають і пробивають собі дорогу на поверхню. Якщо ми не вб'ємо ці зомбі-ідеї раз і назавжди, — наполягає Куїггін, — наступного разу вони призведуть до ще більших страждань [14, с. 14].

У сучасному світі, що глобалізується, у світі, що змінюється на очах під впливом інформаційно-комунікаційних та інших технологій XXI століття, під час утвердження нових цінностей держава не може не змінюватися сама, не трансформувати свої функції й інструментарій впливу на економічний і соціальний розвиток. Водночас маємо наголосити, що становлення нової

економіки та постіндустріального суспільства не має нічого спільного зі скасуванням або подоланням держави. За умов глобалізації та дії низки інших чинників зовнішнього і внутрішнього характеру спостерігається не спрощення, а ускладнення функцій держави. Водночас відбувається стирання граней між внутрішньою і зовнішньою політикою та актуалізується потреба в партнерських відносинах з інститутами економіки та суспільства.

Ще раз стверджуємо, що сучасна роль держави не може перебувати в полоні категорій — більше, менше, посилення, зниження тощо. У даному разі виправданішим є використання таких понять, як новий формат взаємодії, ускладнення та нова конфігурація інститутів тощо.

Слід дослухатися аргументів, суджень відомого американського соціолога і економіста Ніла Флігстіна, який у монографії [16], що отримала світове визнання, відстоює концепт нової ролі держави у формуванні конкурентних переваг національної економіки та забезпеченні стійкого розвитку. «Значення держав для сучасних ринків, — зазначає цей учений, — переоцінити воістину не можливо.

Без стабільних, нерентоорієнтованих (non-rent-seeking) у більшій чи меншій мірі держав сучасні виробничі ринки просто не змогли б існувати. Усе поглинули б війни, грабежі та меркантильні прагнення, які б опустили підприємців на дно. Так, наприклад, патенти, які видають держави та контролюються судами, дозволяють підприємствам мати легальну монополію на певний продукт та отримувати від неї прибуток. Інші закони обмежують можливості підприємств щодо опортуністичної поведінки і отримання прибутку за чужий рахунок. У всіх розвинутих індустріальних суспільствах правила і закони існують не лише для захисту виробників, а й для захисту споживачів від неякісних товарів і послуг, а також працівників, які зайняті на шкідливих виробництвах» [16, с. 24]

За умов глобалізації світової економіки, нестійкості, нелінійності розвитку, необхідності набуття країнами конкурентних переваг держава приречена на активну взаємодію з інститутами ринку та суспільне розв'язання економічних і соціальних завдань, коло яких дедалі розширюється. При цьому держава постає ініціатором структурних перетворень, учасником створення суспільних благ, арбітром, суб'єктом соціального партнерства, законодавцем та гарантом додержання правил гри, а також в інших іпостасях.

Тривалі, непримиренні дискусії та спори між представниками ортодоксальних ліберальних та інших економічних теорій щодо доцільності державного втручання в процеси економічного розвитку, на думку А. Єльянова, несподівано виявилися безпредметними. З цього приводу він пише, що практично всі рішення держави будь-якої країни, які стосуються економічної й соціальної сфери, будь-то податки, тарифи, субвенції, валютний курс, відсотки за кредитами, бюджет або політика з питань освіти чи підготовки кадрів, науки, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення тощо — справляють вплив на хід її розвитку. Проблема насправді не в тому — втручатися чи ні, оскільки уникнути цього практично неможливо, а в цілях втручання, його інструментах і наслідках. Держава нині незалежно від рівня розвитку не може залишатись осторонь проблем, з якими ця країна зіштовхується, без ризику її розвалу і (або) втрати влади [17, с. 60–63].

Проте, незважаючи на очевидність і безальтернативність участі держави в забезпеченні стійкого розвитку (інша річ — в яких формах і масштабах), до повного «прозоріння» представників ортодоксальних ліберальних економічних теорій неймовірно далеко.

Узагальнення досвіду співпраці держави і бізнесу в розвинених країнах, започаткованого на межі двох тисячоліть, переконує в тому, що нові форми взаємодії вельми часто не вписуються в дотеперішню філософію так званого державного втручання в економіку ринкового типу. На противагу колишньому втручанням та суцільним адміністративним обмеженням утверджуються горизонтальні зв'язки і партнерські форми взаємодії, які не корелюють ані з постулатами кейнсіанства, ані з постулатами лібертаріанства. Присутність держави в ролі суб'єкта економічної діяльності апіорі не є ознакою пригнічення економічної свободи та (або) утвердження командної економіки, так само як і повна лібералізація економічного життя не є свідченням утвердження принципів свободи і справедливості.

У світі сучасних цінностей економічної діяльності треба по-новому прочитати та прояснити для себе, що є втручанням, а що партнерством, що є економічною свободою, а що свавіллям, що є розвитком можливостей, а що махровим патерналізмом.

На наше переконання, немає сенсу говорити про обмеження економічної свободи, попрямування ліберальних цінностей за умов, коли дії інститутів держави спрямовані на інституціональне забезпечення рівних можливостей, обмеження монополізму, боротьбу з недобросовісною конкуренцією, установлення єдиних правил гри. На сьогодні ані наука, ані практика не надали переконливих доказів переваг лібералізму в найширшому його розумінні. Проте ми є безпосередніми свідками того, що коли той самий «неприборканий» лібералізм спричинив останню фінансово-економічну кризу, то тисячі очільників структур, які своїми діями наближали цю кризу, звернулися саме до державних інститутів з проханням врятувати, зберегти, допомогти. І державні інститути допомогли, відібравши кошти в тих, хто й до кризи був жертвою ліберальних реформ.

Наголошуємо, утім, що ця стаття — не про захист держави як інституту сучасної економічної системи (хоч вона цього й потребує), а про узагальнення новітньої практики співпраці держави і бізнесу на засадах партнерства і рівності. Проблематика взаємодії держави і бізнесу, пошуку дієвих, суспільно значущих її форм є відносно вузькою. Водночас вона тісно корелює з найактуальнішим завданням сучасності — забезпеченням стійкого розвитку на етапі становлення нової економіки та постіндустріального суспільства.

Усвідомлення діалектики розвитку та взаємодії інститутів держави і бізнесу, розуміння першопричин та взаємообумовленості суспільних процесів, що є предметом нашого дослідження, мають формувати сучасне економічне мислення та сприяти пошуку відповідей на безліч актуальних запитань, і серед них:

— чи має економічна свобода зазнавати певних обмежень і якими є мінімально потрібні та максимально допустимі масштаби таких обмежень?

— як вибудувати партнерські відносини між інститутами держави і бізнесом, котрі мають сприяти розвитку й реалізації можливостей усіх суб'єктів сучасної системи господарювання?

— чи можлива повноцінна реалізація цінностей свободи і справедливості за умови утвердження неокейнсіанської моделі соціально-економічного розвитку?

— які загрози чекають на інститути економіки та суспільства за умов дальшого поширення лібертаріанської моделі соціально-економічного розвитку?

— які є переваги сучасних форм державно-приватного партнерства?

Маємо констатувати, що нові форми взаємодії держави і бізнесу, які інтенсивно формуються з кінця ХХ — початку ХХІ ст., є доволі строкатими. Вони неусталені, триває їх розвиток за правилами, які часто не мають логічної завершеності й нагадують відому з минулого практику «проб і помилок». За таких обставин актуалізується потреба наукового опрацювання взаємодії держави і бізнесу, пошуку тих її форм, які створять умови для стійкого розвитку.

У репрезентованій статті новий формат взаємодії держави і бізнесу розглядається на прикладі країн з розвинутою ринковою економікою і передусім США. Для інших країн, зокрема України, цей досвід — і корисний, і повчальний, адже йдеться про зародження нових трендів як реакції на зміни в базисних економічних відносинах під впливом революційних зрушень, породжених інформаційно-комунікаційними технологіями, інституціональними перетвореннями, новою ієрархією притаманних постіндустріальному суспільству цінностей.

«Друге дихання» капіталізму як віддзеркалення нового формату взаємодії держави і бізнесу

Первісні причини поширення нових форм взаємодії держави і бізнесу доцільно розглядати в контексті природи і сутності феномену, який можна назвати *друге дихання капіталізму*, змін інституціонального, рольового характеру, що відбуваються в новій економіці.

На запитання, що постійно ставиться в наукових і фахових дискусіях уже багато десятиліть: чого має бути більше в забезпеченні стійкого соціально-економічного розвитку — держави чи бізнесу? — наша відповідь така. Має бути більше і держави, і бізнесу, а мистецтво управління національною економікою полягає в пошуку та задіянні таких форм взаємодії держави і бізнесу, які відповідають умовам конкретного етапу розвитку економіки та суспільства і працюють на стійкий розвиток.

За нашим концептом «більше держави» означає не одержавлення економіки, а створення за активної участі держави передумов, які відкривають нові можливості для розвитку бізнесу. Отже, наш концепт «більше держави» — це задіяння потенціалу держави з метою створення найсприятливіших умов для підвищення конкурентоспроможності, набуття незаперечних конкурентних переваг бізнесом та національною економікою в цілому.

Незважаючи на те що аргументи опонентів стосовно до активної участі держави в розбудові нової економіки та механізмів її функціонування нерідко не витримують критики, не думаємо, що ми зможемо переконати більшість із них. Доречніше зосередитися на науковому опрацюванні нової парадигми взаємодії держави і бізнесу, яку зможуть використати молоді, креативні,

незаангажовані фахівці із сучасним економічним мисленням. Треба прагнути до подолання стереотипів економічного мислення, опанувати нову філософію забезпечення стійкого розвитку. І першим кроком до цього має стати усвідомлення сучасних трендів нової економіки, виокремлення тих з них, що здатні забезпечити стійкий розвиток.

Неупереджений аналіз свідчить, що глобальна фінансова криза 2008–2009 рр. змусила країни і з розвинуеною, і з перехідною економікою стати на шлях посилення ролі держави як економічного інституту національного масштабу. Справді, складниками заходів як реакції на виклики сьогодення на практиці постають державний інтервенціонізм у різноманітних формах і створення нових державних підприємств (state-owned enterprises — SOE) і підприємств з державною підтримкою (state-supported enterprises — SSE).

Секретар міжнародної організації АРСАСД¹ Маккарті на американсько-азійській конференції зазначила, що державний капіталізм перебуває на новому витку свого розвитку, він мобілізує ресурси держави, стимулює створення суспільних підприємств з іноземними компаніями з метою трансферту знань і технологій. Він здійснює контроль над ключовими підприємствами, субсидує їхній розвиток і експансію за кордоном [1].

Підтвердженням «другого дихання» державного капіталізму можуть стати такі дані. У списку найбільших глобальних компаній ще у 2004 р. підприємств з участю держави не було зовсім, а вже у 2011 р. їх налічувалось 11. При цьому за показником капіталізації вони посідали відповідно друге (Petro China), четверте (Industrial & Commercial Bank of China), п'яте (Petrobras, Бразилія) і шосте (China Construction Bank) місця [3].

Зміну позицій державних корпорацій у світових рейтингах засвідчують і інші джерела, зокрема «Forbes». Так, у 2012 р. у списку провідних 20 глобальних компаній за даними «Forbes» було шість державних корпорацій, тоді як у 2008 р. не було жодної. Лише за період з 2004 до 2008 рр. серед 2 тис. глобальних корпорацій у переліку «Forbes» з'явилося 117 державних підприємств із Індії, Китаю, Бразилії, інших країн. Одночасно 239 корпорацій Великобританії, Німеччини, США, Японії залишили цей список.

У табл. 1 наведено дані, що характеризують роль державних підприємств з мажоритарною і міноритарною участю держави в економіці окремих країн.

Таблиця 1

**РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ З МАЖОРИТАРНОЮ
ТА МІНОРИТАРНОЮ УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ В ЕКОНОМІЦІ ОКРЕМИХ КРАЇН**

Країна	Кількість держпідприємств	Частка у ВВП, %
Австралія	78	27
Канада	100	15
Данія	27	37
Фінляндія	55	35
Франція	100	33

¹ Організація, що об'єднує 50 тис. керівників бізнесу та 20 тис. організацій із 20 країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону.

Країна	Кількість держпідприємств	Частка у ВВП, %
Німеччина	37	54
Італія	25	24
Корея	30	13
Нідерланди	44	36
Норвегія	26	23
Польща	1189	58
Словакія	115	48

Закінчення табл. 1

Країна	Кількість держпідприємств	Частка у ВВП, %
Іспанія	40	38
Швеція	58	12
Великобританія	80	18

Джерело: OECD Corporate Governance of State-Owned Enterprises: A Survey of OECD Countries. — Paris, 2005.

Досить високою є роль державних підприємств у розвитку економіки країн, що розвиваються, про що свідчать дані табл. 2.

Таблиця 2

РОЛЬ ДЕРЖАВНИХ ПІДПРИЄМСТВ У ЕКОНОМІЦІ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

Країна	Кількість компаній з мажоритарною участю держави	Кількість компаній з міноритарною участю держави	Частка держпідприємств у економіці, % до ВВП	Частка держпідприємств у капіталізації, %
Бразилія	247	397	30	34
Китай	167000		29	70
Індія	1144	404	13	40
Росія	8114	1418	20	40
Сінгапур	20		12	40
Таїланд	60		26	21
Туреччина	774	67	14	
В'єтнам	3344	1740	34	

Джерело: Musacchio A. Leviathan in Business: Varieties of Capitalist and Their Implications for Economics Performance / A. Musacchio, S. Lazzarini. — Boston, 2012. — P. 7.

Згідно з цими даними частка державних підприємств у економіці (% до ВВП) коливається від 12 % у Сінгапурі до 29 % у Китаї, 30 % у Бразилії та 34 % у В'єтнамі.

Складовою «другого дихання» державного капіталізму є тенденція транснаціоналізації державних підприємств. Державними ТНК заведено вважати компанії, які мають материнське підприємство і зарубіжні філіали, в яких держава має інтерес (повний, мажоритарний або значний міноритарний)

незалежно від того, має підприємство лістинг на фондовій біржі чи ні. Державним контролем вважається володіння 10 % і більше голосуючих акцій підприємства або якщо держава є його найбільшим акціонером [9, с. 30]. За наявними даними у світі у 2010 р. налічувалося 650 державних ТНК, які мали 8500 зарубіжних філіалів. Варто зазначити, що 19 із них належать до списку 100 найбільших транснаціональних корпорацій світу.

Економічні характеристики 30 найбільших державних ТНК наведено в табл. 3.

Таблиця 3

ЕКОНОМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ 30 НАЙБІЛЬШИХ ДЕРЖАВНИХ ТНК, 2009 р.

№	Корпорація	Країна	Частка держави, %	Галузь	Обсяг продажу, усього, млрд дол.	Обсяг продажу зарубіжними філіями, млрд дол.	Активи, усього, млрд дол.	Зарубіжні активи, млрд дол.	Чисельність зайнятих, усього, тис. осіб	Чисельність зайнятих у зарубіжних філіях, тис. осіб	Рівень транснаціона лізації, %
1	China National Petroleum	Китай	100,0	Нафтовидобуток	178	5	325	12	1585	30	2,7
2	Volkswagen Corporation	Німеччина	20,0	Автомобільна	146	105	255	156	369	196	61,9
3	Group EniSpA	Італія	30,3	Нафтовидобуток	117	78	169	102	78	40	59,2
4	Petroleo Brasileiro SA	Бразилія	39,8	Нафтовидобуток	116	29	200	15	77	8	14,2
5	GDF Suez	Франція	84,7	Енерго-, газо- і водопостачання	11	68	247	146	197	96	56,5
6	General Motors	США	32,0	Автомобільна	105	55	136	76	217	114	53,7
7	EDF SA	Франція	84,7	Енерго-, газо- і водопостачання	92	40	348	134	169	58	39,0
8	Deutsche Telekom	Німеччина	31,7	телекомунікації	90	53	184	113	258	108	54,1
9	AG EnelSpA	Італія	34,7	Енерго-, газо- і водопостачання	86	44	231	156	81	43	57,2
10	Petroleos de Venezuela SA	Венесуела	100,0	Нафтовидобуток	75	33	150	12	92	5	19,0

11	Statoil ASA	Норвегія	67,0	Нафтовидобуток	74	17	97	43	29	11	34,4
----	-------------	----------	------	----------------	----	----	----	----	----	----	------

Закінчення табл. 3

№	Корпорація	Країна	Частка держави, %	Галузь	Обсяг продажу, усього, млрд дол.	Обсяг продажу зарубіжними філіями, млрд дол.	Активи, усього, млрд дол.	Зарубіжні активи, млрд дол.	Чисельність зайнятих, усього, тис. осіб	Чисельність зайнятих у зарубіжних філіях, тис. осіб	Рівень транснаціоналізації, %
12	ЛУКойл	Росія	13,4	Нафтовидобуток	68	38	79	24	143	22	34,0
13	Deutsche Post AG	Німеччина	30,5	Послуги	67	44	50	39	425	258	68,3
14	Japan Tobacco	Японія	50,0	Харчова	66	29	42	30	50	25	55,4
15	France Telecom	Франція	26,7	Телекомунікації	64	31	133	73	167	64	47,0
16	Petronas	Малайзія	100,0	Нафтовидобуток	63	28	126	34	41	8	30,7
17	EADS	Франція	22,4	Авіабудування	60	54	116	72	120	75	71,9
18	Veolia Environment	Франція	10,7	Енерго-, газо- і водопостачання	48	29	72	52	313	212	66,9
19	Renault	Франція	18,3	Автомобільна	47	29	92	30	121	66	50,2
20	CITIC Group	Китай	100,0	Конгломерат	31	11	315	44	125	25	23,2
21	China Ocean Shipping Company	Китай	100,0	Транспорт	28	18	36	28	72	4	49,7
22	Vattenfall	Швеція	100,0	Енерго-, газо- і водопостачання	27	22	83	72	40	34	84,9

				ння							
23	Finmeccanica	Італія	30,2	Машинобудування	25	20	44	29	73	32	62,7
24	Vale	Бразилія	5,5 (12 золотих акцій)	Гірничодобування		20	102	39	60	13	48,2
25	Tata Steel	Індія	12,9	Металургія та металообробка	22	16	24	16	81	47	65,2
26	Telia Sonera	Швеція	37,3	Телекомунікації	14	10	37	32	29	20	73,3
27	Singapore Telecommunications	Сінгапур	54,4	Телекомунікації	12	8	27	23	23	10	64,3
28	Zain	Кувейт	49,2	Телекомунікації	8	7	20	19	13	12	92,1
29	Qatar Telecom	Катар	55,0	Телекомунікації	7	5	23	18	2	1	78,0
30	Abu Dhabi National Energy	ОАЕ	100,0	Енерго-, газо- і водопостачання	5	3	25	14	4	3	67,2

Джерело: World Investment Report. — 2011. — Р. 30.

Маємо висловити припущення, що ми мало знаємо про всі новітні форми державного впливу на сучасну нову економіку і ще менше володіємо тонкими, виваженими, дозованими механізмами й інструментами забезпечення стійкого розвитку за умови використання потенціалу держави. Представники ліберальних економічних течій як у минулому, так і сьогодні традиційно ратують за мінімізацію державного втручання в сучасну економіку. Один з найвпливовіших представників австрійської ліберальної економічної школи Л. Мізес, як і його численні колеги-ліберали, порівнює державний капіталізм із плановою і навіть командною економікою, що є свідомим перебільшенням [3, с. 25].

У публічних дискусіях, як правило, тих з опонентів, що сповідують ліберальні принципи розбудови нової економіки і постіндустріального суспільства, завжди більше. І це виправдано, бо люди в усі часи, у всіх місцях земної кулі прагнули свободи, особистої незалежності. Безумовно, майже нікому не подобається, коли ззовні намагаються регулювати його поведінку, обмежують дії, спричиняють незручності. Водночас маємо усвідомлювати, що абсолютної свободи не існує. Тому потрібно виховати в себе готовність змиритися з законними обмеженнями, які не заперечують, а навпаки, створюють передумови для розвитку можливостей та утвердження принципів справедливості.

Державно-приватне партнерство як тренд розвитку нової економіки

Описаним раніше не обмежуються нові тенденції в царині співпраці держави і бізнесу. Є всі підстави стверджувати, що в останні десятиліття партнерство держави і бізнесу в країнах з ринковою економікою набуло такої якості та значення, що трансформувалось у ключовий фактор розвитку національних економік.

З огляду на зазначене, феномен державно-приватного партнерства потребує комплексного наукового опрацювання, передусім з'ясування його природи й першопричин розвитку.

Ще раз нагадуємо, що в останні десятиліття співробітництво держави і бізнесу здійснюється в нових формах і застосовуються нові методи, спостерігається поглиблення двосторонніх відносин. На наш погляд, оперувати поняттями на кшталт «посилення ролі держави» або «ослаблення ролі держави» стає дедалі важче, оскільки вони все менше віддзеркалюють сутність процесів, що відбуваються на полі ринкової економіки. Адже на практиці утверджується інший формат взаємодії держави і капіталу, відбувається одночасне і посилення (в одних сферах) і зниження (в інших) участі держави в розв'язанні надскладних завдань забезпечення стійкого розвитку. Оцінити нинішній симбіоз двосторонніх відносин між державною і бізнесом усталеними, давно сформованими критеріями і підходами стає дедалі важче. Отже, доведеться опанувати інші підходи та новий тип мислення. Беручи до уваги досвід США в цій царині, зазначимо таке.

Державно-приватне партнерство в практиці США має багаторічну історію, утім тривалий час воно не вирізнялося різноманіттям форм, значною кількістю контрактів тощо. Суттєві зміни сталися у 1980–1990 рр., що збіглося із інтенсивною реалізацією неоліберальної моделі розвитку. Саме в цей період розпочалося відносно скорочення державних витрат на соціальні цілі, деякі державні соціальні й інші програми були скорочені або переглянуті в бік зменшення державних витрат.

Новим характерним трендом стало передавання великих об'єктів життєзабезпечення бізнесу, але за умови збереження державного контролю за діяльністю приватних компаній. Розпочався новий етап у розвитку державно-приватного партнерства в США (згодом воно поширилось у всьому світі). Принципова ознака цього етапу — проникнення приватного капіталу в державний сектор. Можемо констатувати, що державно-приватне партнерство поширюється не тільки на виробничу сферу, а й на соціальну, включаючи передусім галузі, що забезпечують формування людського капіталу, та інші — оборону, правопорядок тощо.

Неупереджений аналіз свідчить, що державно-приватне партнерство як інститут змішаної економіки посилює можливості стійкого розвитку. У чому це виявляється? Партнерство держави і бізнесу дає змогу насамперед залучити в державний сектор додаткові фінансові ресурси і послабити гостроту проблеми бюджетного фінансування, створити нові робочі місця. Принципово важливим є й те, що економічно і соціально значущі об'єкти зберігаються в державній власності або контроль залишається за інститутами держави. Тож посилити стійкість економічної системи можна, об'єднавши ресурси і можливості двох суб'єктів — держави, яка володіє власністю й різноманітними способами підтримки і набуття конкурентних переваг, та бізнесу, який володіє капіталом і передовими практиками менеджменту та інновацій.

Аналізуючи досвід США щодо співпраці держави та бізнесу в розв'язанні соціально-економічних проблем, зосередимося на такому. Перш за все акцентуємо увагу на тому, що в останні десятиліття традиційна американська лібералізація господарської діяльності почала давати збої. За нових реалій, а саме транснаціоналізації виробництва та капіталу, появи нових технологічних укладів і виникнення нових галузей економіки, небувалих масштабів модернізації виробничого потенціалу, масового оновлення техніко-технологічного базису тощо, постала проблема адаптації економіки і суспільства до новацій, які стали нормою життєдіяльності.

Отже, нова економіка і постіндустріальне суспільство на другому десятку XXI століття демонструють потребу в нових опорах забезпечення стійкого розвитку. З метою мінімізації соціально-економічних втрат, прискорення адаптації населення та інститутів економіки до умов сьогодення США вимушені були посилити важелі державного впливу на економічний і соціальний розвиток. Так, починаючи ще з 90-х років XX століття держава активізувала свою участь у набутті конкурентних переваг підприємств нових галузей економіки, що забезпечують виробництво найсучасніших машин, комп'ютерів, електроніки, розвиток біо- і нанотехнологій, фінансових та інформаційних послуг. До пріоритетів державного регулювання у США віднесено також наукомісткі галузі та галузі, що забезпечують формування людського капіталу. Ідеться про нове бачення ролі соціальної функції держави у сферах, в яких орієнтація на ринкове саморегулювання означає загрозу опинитися на узбіччі глобального соціально-економічного розвитку.

Слід зауважити, що система державно-приватного партнерства, яка склалась у США, має потужне законодавче та нормативно-правове підґрунтя. Особливістю практики США є поєднання федерального законодавства з правилами та нормами, що ухвалені на регіональному рівні. При цьому останнім належить пріоритет у регулюванні державно-приватного партнерства. На національному рівні чинна, зокрема, ст. 6305 зводу законів США про порядок застосування угод щодо співробітництва між органами федеральної влади і місцевими органами та іншими заінтересованими організаціями. Стан нормативно-правового забезпечення на регіональному рівні, яке регулює державно-приватне партнерство, характеризують такі дані. Нині у 33 штатах США чинні законодавчі акти у сфері державно-приватного партнерства, а в семи штатах створено спеціальні органи з управління розвитком цього суспільно значущого інституту.

Державно-приватне партнерство в соціально-трудої сфері

У першій частині цієї статті зазначалось, що в економічній літературі домінує думка, згідно з якою країни з ринковою економікою додержуються здебільшого ліберальних традицій, і втручання держави в економічне і суспільне буття там мінімальне. Наведені раніше дані й судження потребують перегляду багатьох так званих аксіом, адже вони віддзеркалюють практику державної участі в економічному розвитку та формуванні суспільних інститутів, яка існувала впритул до 1990-х рр. Є всі підстави стверджувати, що за останні два десятиліття відбулися суттєві зміни у масштабах, формах, інструментарії впливу держави на економічний і соціальний розвиток. Особливо рельєфно це простежується на прикладі соціально-трудої сфери.

Наголошуємо на тому, що новітні тренди у реалізації соціальної функції держави потребують детального й неупередженого аналізу. При цьому нагальним постає завдання наукового узагальнення ключових напрямів і форм участі, з одного боку, держави в соціальній сфері, а з другого — форм співробітництва держави і бізнесу в цій сфері на національному рівні.

Знову звертаючись до американській практиці, зазначимо, що в США до складу соціальних пріоритетів останніх десятиліть віднесено охорону здоров'я, освіту та перепідготовку людських ресурсів. Це пов'язано з тим, що саме в цих галузях відбуваються формування та прирощення людського капіталу. Водночас підвищується значення останнього в сукупному капіталі, а конкурентні переваги переміщуються саме в економічно активну людину.

Уряд США, розглядаючи охорону здоров'я як пріоритетний напрям розвитку людського потенціалу та конкурентоспроможності національної економіки, активно сприяє і розширює свою участь у фінансуванні цієї соціально значущої галузі. Зазначимо, що з 1960 до 2012 рр. частка охорони здоров'я у ВВП країни збільшилася з 5,2 % до 17,9 %, а витрати на цілі медичного характеру перевищують 2,8 трлн дол. За розрахунками фахівців витрати на охорону здоров'я в найближчі роки зростатимуть і у 2015 р. досягнуть 25 % ВВП [10, с. 4].

Характерний тренд у фінансуванні охорони здоров'я — переважання як абсолютних, так і відносних показників участі бізнесу в цьому процесі, що спостерігається вже не одне десятиліття. Так, у 1960-х рр. сукупна частка витрат приватного сектору становила $\frac{3}{4}$ національних видатків на охорону здоров'я, і, відповідно, $\frac{1}{4}$ сукупних витрат припадала на федеральний уряд, штати і місцеві органи влади. Водночас поступово підвищується участь уряду, штатів, місцевих органів влади у фінансуванні охорони здоров'я. Так, за наявними даними у 2012 р. на приватний сектор припадало близько 55% усіх медичних витрат. Відповідно, неприватне фінансування становило майже 45 %, у т.ч. частка федерального уряду — 28,6 %, а урядів штатів і місцевих органів влади — 16,2 %. Отже, розподіл навантаження щодо фінансування медичних витрат між державним і приватним секторами практично зрівнявся.

Наведемо приклади ефективних форм державно-приватного партнерства, які використовуються у США в галузі охорони здоров'я. Так, контракт «Buy-Own-Leaseback» (BOL), приміром, передбачає будівництво об'єктів охорони здоров'я приватними компаніями і продаж їх державі з дальшим обов'язковим передаванням прав на його управління тими ж приватними компаніями. Контракт «Agiga» містить положення, що приватна компанія зберігає право власності на побудований об'єкт, скажімо лікарню, за умови укладення угоди з державною установою, згідно з якою лікарня надаватиме населенню медичні послуги за державними розцінками.

Прикладом непрямого впливу держави на розв'язання завдань соціального характеру є заохочувальна політика, яку провадять державні структури стосовно до розвитку приватного медичного страхування. За чинними у США законодавчими й нормативними актами такі складники соціального пакету, як пенсії та медичне обслуговування, котрі надаються працівникові роботодавцем, не оподатковуються. Зазначимо, що загальна сума податкових знижок на згадані заходи становила у 2008 р. 226 млрд дол. Підтвердженням розвитку державно-приватного партнерства, урізноманітнення його форм (інколи примусових) є і такий приклад: у 1986 р. конгресом США був ухвалений закон, відповідно до якого лікарні зобов'язані надавати швидко невідкладну допомогу всім пацієнтам незалежно від наявності страхового полісу [12, с. 47—60].

Задіяні у США нові форми партнерства держави і приватного сектору сприяли широкому застосуванню в охороні здоров'я змішаних форм фінансування. Слід акцентувати увагу на тому, що приватна форма фінансування охорони здоров'я має як позитивні, так і негативні результати для всіх задіяних суб'єктів та інститутів. До позитивних результатів слід віднести залучення значних фінансових ресурсів, зниження дефіциту бюджету США, розширення спектра медичних послуг, досягнення якісно нового рівня медичного обслуговування. Однак виник інший, негативний, аспект. Виявилось, що розвиток приватного фінансування охорони здоров'я створює чимало труднощів для споживачів медичних послуг, насамперед унеможлиблює доступ до полісів добровільного медичного страхування значної частки населення країни (близько 4 млн осіб), призводить до підвищення вартості медичного страхового полісу (у більшості штатів протягом 2001—2013 рр. вартість медичної страховки зросла), провокує егоїстичну поведінку медичних страхових компаній і т.ін.

Реакцією на небажані тенденції в царині медичного обслуговування, що сформувалися в останні десятиліття, стала активна діяльність держави, спрямована на підвищення ефективності національної системи охорони здоров'я. Серед напрямів такої діяльності звернімо увагу на такі. Держава стала надавати медичні послуги у таких сферах охорони здоров'я, які не вигідні приватній медицині або потребують державної підтримки. Важливою складовою такої активізації стало ухвалення низки законів і програм, які сприяють розширенню доступу населення країни до одержання медичних послуг. Зазначимо, що ще в середині 1960-х рр. у США започатковано дві масштабні загальнонаціональні програми в галузі охорони здоров'я — «Медикер» і «Медикейд». Перша охоплює страхуванням усіх літніх людей у віці 65 років і старше, а друга поширюється на таку категорію людей, як інваліди. Слід зауважити, що частка населення США, застрахованого за цими програмами, істотно зросла за останні роки. Так, з 2000 до 2008 рр. частка американців, застрахованих у «Медикер», зросла з 13,5 % до 14,3 %, а в «Медикейд» — з 10,5 % до 14,1 %. Фінансова спроможність цих програм вельми висока, і нині вони поглинають до 70 % загальних федеральних витрат на охорону здоров'я.

До нової соціальної ролі організацій

Проблематика зміни формату взаємовідносин інститутів ринкової економіки та нова філософія взаємодії у системі «риннок—держава—організації (бізнес)» детально представлена у монографічному дослідженні відомого економіста і соціолога сучасності, професора економічної соціології Уорікського університету Коліна Крауча «Дивна не-смерть неолібералізму» [13].

У передмові до цієї монографії Колін Крауч справедливо наголошує на тому, що після світової фінансово-економічної кризи 2008—2009 рр. економічні ідеї, які правили західним світом, узагальнена назва яких — «неолібералізм», мали б втратити свою гегемонію. Втім цього не сталося. Натомість усі ми стали свідками дивної не-смерті неолібералізму.

«Ключовим для цієї загадки, — зазначає Колін Крауч, — є той факт, що реальний неолібералізм, який можна протипоставити ідеологічно чистому неолібералізму, далеко не настільки вірний вільному ринку, як стверджується. Скоріше, він відданий гігантській корпорації, що визначає суспільне життя. Зіштовхнення ринка і держави, яке, здавалося б, є основною складовою конфлікту у багатьох суспільствах, приховує наявність цієї третьої сили, яка будучи набагато сильнішою двох інших, видозмінює їхні дії. Політика початку ХХІ ст., яка продовжує тенденцію попереднього століття, скоріше посилена, аніж послаблена кризою, являє собою не протистояння, а низку прийнятих компромісів трьох цих сил» [13, с.13].

І далі Колін Крауч аналізує чинники, які обумовили зміни у форматі взаємовідносин провідних інститутів ринкової економіки. «Перший, зазначає Колін Крауч, — це все помітніше намагання урядів віддати у підряд приватним фірмам свої власні функції, так що в результаті останні виявляються залученими до формування державної політики. Другий — це підвищення корпоративної соціальної відповідальності — процес, у результаті якого фірми беруть на себе зобов'язання, що виходять за межі бізнесу, що, в кінцевому рахунку, знову ж впливає на державну політику. Третій був уже нами позначений: той факт, що фінансова криза 2008—2009 рр. ніяким чином не поставила під сумнів роль у сучасних суспільствах гігантських корпорацій, особливо фінансових, а лише сприяла посиленню їхньої влади» [13 с, 13—14].

Ознаками глобальних змін, що відбуваються у тріаді «риннок — держава — організація (бізнес)», є підвищення ролі бізнес-організацій у розв'язанні соціальних завдань та утвердження нової корпоративної влади. У розвиток даної тези додамо, що організація — це не просто економічна цілісність. Сучасна організація є органічною частиною складної, взаємозв'язаної та взаємозалежної сукупності інститутів. Останні справляють значний вплив на організацію, виступаючи в ролі споживачів, постачальників, органів влади, посередників, арбітрів тощо. У цій непростій мережі відносин переплетено економічні, соціальні, екологічні та політичні інтереси, мотиви і прагнення.

Автор згадуваного фундаментального дослідження «Архітектура ринків: економічна соціологія капіталістичних суспільств ХХІ століття» [16] Ніл Флігстін звертає увагу на новий формат взаємодії організацій з іншими інститутами економіки та суспільства, формулює власну концепцію ролі організацій у стабілізації ринків, розбудові нової архітектури останніх.

У наведеному дослідженні Ніл Флігстін наголошує на тому, що ринки постійно продукують невизначеність, а його учасники змушені перебувати у розмитих світах. Значною мірою невизначеність породжується конкуренцією, яка може мати як позитивні, так і дестабілізуючі наслідки. Трендом сьогодення є намагання провідних гравців на відповідних ринках не розв'язувати «війну усіх проти всіх», а налагодити партнерські відносини та уникнути дестабілізуючих форм конкуренції. Соціальні структури ринку, на переконання Ніла Флігстіна, мають у першу чергу дбати про стабільні відносини з конкурентами, постачальниками, працівниками. У концепті, що його відстоює Ніл Флігстін, максимізація прибутку має уступити вирішальне місце мотиву забезпечення стійкого розвитку підприємств на відносно тривалу перспективу [16, с. 23—24].

І далі Ніл Флігстін зазначає, що головними чинниками, які визначають розвиток ринків, є не технологічні інновації і не конкуренція, хоча їхній вплив на розвиток економіки є безперечно значним. Динамізм ринкового господарства, як стверджує цей учений, виявляється можливим завдячуючи формуванню розгалуженої системи соціальних організацій. При цьому самі ринки постають як соціальні конструкції [16, с. 6].

Задля уникнення спрощеного розуміння оприлюдненої позиції цього вченого, яка до того ж не корелюється з усталеними судженнями щодо провідних чинників набуття конкурентних переваг, маємо зробити певні уточнення.

Вдумливе прочитання монографії Ніла Флігстіна «Архітектура ринків: економічна соціологія капіталістичних суспільств ХХІ століття» дає підстави для твердження, що цей учений не применшуючи значення технологічних інновацій наполягає на тому, що вони в

умовах глобалізації та відкритості національних економік стають загальнодоступними та втрачають монополію на отримання конкурентних переваг. Водночас критично важливими для набуття конкурентних переваг стають соціальні ресурси і організації, які імплементуються у традиційну систему «риннок — держава» і набувають статусу третьої опори ринкової системи господарювання.

Автор монографії, на яку щойно посилалися закликає економічну та політичну еліту «приступити до систематичного осмислення того, яким чином динамізм технологій і конкуренції вбудований, обумовлений і структурований процесами створення підприємств, соціальних відносин між ними і їх відносинами з державою. Скоріше кажучи, динамізм ринкового суспільства виявляється можливим завдячуючи формуванню розгалуженої соціальної організації. Сама конкуренція і технологічні зміни, час від часу, перевизначаються учасниками ринку і державами. Ці сили не є зовнішніми для ринкового суспільства, а притаманні цим соціальним відносинам» [16, с. 23—24].

І далі Ніл Флістінг наголошує на такому: «Створення нової технології часто-густо розглядається як результат наукового впливу на реальність. Винахід нових технологій нерідко призводить до відчуття, що вирішення певної конкретної проблеми має значний фінансовий результат, але це лише частка того, що уособлює в собі технологія. Технології передбачають вирішення питання про те, як виробляти такі товари і послуги, як доставляти споживачам, як зробити їх надійними, і знайшлися люди, які готові придбати за ціною, щоб було вигідно виробляти. У будь-якому випадку, щоб виробляти нові товари, які створюють нові ринки має існувати розгалужена соціальна організація» [16, с. 25].

У розвиток оприлюдненого, наголошуємо на тому, що інститути — партнери, які оточують бізнес-організацію, як і її працівники, очікують від неї не тільки економічно відповідальних дій, але й участі в розв'язанні соціальних, екологічних та інших проблем. Суспільство зацікавлене в тому, щоб кожна бізнес-структура набула статусу організації, орієнтованої на стійкий розвиток. І наука, і практика переконують, що на такий розвиток можуть розраховувати лише організації, здатні й готові до виконання своїх морально-духовних обов'язків і правових норм в економічній, соціальній, екологічній та інших сферах, життєво важливих для еволюції економіки й суспільства.

Професор Стенфордського університету, у минулому — президент Міжнародної економічної асоціації Масахіко Аокі послідовно розвінчує усталене уявлення про організацію як інститут, що діє у якості агента акціонерів, а працівники слугують простими інструментами для максимізації вартості акцій. У монографії «Корпорації в умовах зростаючого різноманіття пізнання, керівництво й інститути» Масахіко Аокі [8] доводить, що сучасні корпорації є асоціативними когнітивними системами, у яких «когнітивні дії» розподілені між менеджерами і працівниками, а акціонери надають «когнітивні інструменти» і здійснюють моніторинг їх використання у системах.

Перш за все, акцентуємо увагу на тому, як трактує Масахіко Аокі сутність сучасної корпорації. Остання, на його думку, являє собою добровільну стійку асоціацію фізичних осіб, яка приймає участь у різних цілеспрямованих видах спільної діяльності; ця асоціація характеризується унікальною ідентичністю, самоуправлінням, корпоративною культурою [8, с. 17].

Принципово важливим є те, що соціально відповідальна діяльність бізнес-організацій здатна перемагати у «конкуренції за лояльність». Ідеться про те, що на полі конкуренції посилюється боротьба за чистоту відносин з інститутами громадянського суспільства, за споживачів, за лояльне ставлення до бізнес-організацій з боку стейкхолдерів.

Лідери з практики ведення бізнесу переконують у тому, що бізнес повинен не ігнорувати, а брати до уваги стрімко зростаючі вимоги з боку суб'єктів та інститутів соціально-економічного середовища до етичних, екологічних і соціальних аспектів його діяльності. Слід зважати на те, що при цьому ускладнюються і розширюються вимоги до всіх компонентів діяльності бізнес-організацій, зокрема, такі як неприпустимість використання дитячої праці, нехтування основоположними правами у сфері праці. Усе це обумовлює потребу соціально відповідальних дій з боку бізнес-структур, що, у свою чергу, працює на прирощення соціальних ресурсів.

Дедалі ширша участь організацій у вирішенні соціальних проблем пов'язана також з обмеженими перерозподільними можливостями держави на сучасному етапі, що є наслідком:

- а) уповільнення темпів економічного розвитку;
- б) зміни вікової структури населення більшості розвинених країн у бік підвищення частки його старших вікових груп, а отже, навантаження на фонди соціальних виплат;
- в) завищення реальних можливостей держави в розв'язанні завдань соціального розвитку.

Відповідно, за таких умов бізнес перетворюється на основного постачальника соціальних послуг, у тому числі тих, що традиційно розглядались як сфера державної участі.

Наведене переконує, що корпоративна соціальна діяльність не має нічого спільного зі сприйняттям цього інституту як разової благодійної акції, як діяльності на злобу дня. Сучасна філософія у цій сфері є такою: корпоративна соціально відповідальна діяльність необхідна самій бізнес-організації не менше, ніж інститутам держави й суспільства. Ці висновки також підтверджуються у попередніх наукових дослідженнях [18].

Взяття корпораціями на себе окремих функцій держави прямо стосується зростання ролі корпоративної влади та посилення відповідальності бізнес-організацій. Ще філософи античності доводили, що більша свобода і більша влада мають передбачати і більшу відповідальність. Тож загалом сучасні роль і місію бізнес-організацій треба розглядати з широких позицій і зокрема крізь призму соціально відповідальної діяльності, утворення нової корпоративної влади, корпоративного громадянства.

Саме на цьому наголошує засновник і президент Всесвітнього економічного форуму Клаус Шваб. За його словами на сучасному етапі традиційних переваг корпоративної соціальної діяльності уже недостатньо для оптимізації корпоративної поведінки і процесу прийняття рішень. Нові виклики диктують потребу додержуватися сукупності додаткових п'яти принципів взаємодії компанії зі своїми стейкхолдерами і передусім акціонерами: корпоративного управління, корпоративної філантропії, корпоративного соціального підприємництва, глобального корпоративного громадянства і професійної відповідальності [6]. Водночас К. Шваб висловлює припущення, що додержання корпораціями наведених принципів ще не є гарантією стійкого розвитку. Бізнес, який за суттю і формами діяльності стає глобальним, повинен постійно вдосконалювати, наповнювати новим змістом взаємодію з інститутами зовнішнього середовища, бути готовим до нових форм партнерства та мережної взаємодії. Позитивні та негативні наслідки такої взаємодії також ґрунтовно викладено в іншому дослідженні [19].

Справді, світ рухається в напрямку мережної координації, горизонтальних зв'язків, оперативного й різнопланового партнерства за інтересами незалежно від географічного положення, сфери адміністративного підпорядкування, масштабів і специфіки підприємницької діяльності. За таких умов економічна наука покликана допомагати інститутам економіки і суспільства, усім суб'єктам соціально-економічних, соціально-трудових відносин опанувати постіндустріальну систему понять, виявляти сучасні тенденції й перспективи взаємодії носіїв індивідуальних і суспільних інтересів, пояснювати, що криє в собі нова тріада «ринок — держава — організація (бізнес)» та якими є доміанти її розвитку.

Висновки. Проведене дослідження переконливо доводить, що у відносинах між основними інститутами сучасної економічної системи відбуваються глибокі й водночас різновекторні зміни, які не мають однозначної оцінки. Є всі підстави стверджувати, що сьогодні відбувається становлення нової за змістом і конфігурацією тріади «ринок — держава — організації (бізнес)». У цій тріаді рельєфно виявляється нова роль бізнес-організацій у підвищенні їх внеску у розв'язання завдань стійкого економічного і соціального розвитку. Судження і концепти, які містяться в цій статті, свідчать, що саме бізнес і створювані ним організації мають стати провідною ланкою у механізмі узгодження індивідуальних і суспільних інтересів і в забезпеченні стійкого розвитку. З огляду на викладене, не можна не погодитись із думкою відомого американського соціолога Д. Белла, який стверджує, що бачення корпорації лише як економічного інструменту свідчить про повне нерозуміння значення соціальних перетворень за останні півстоліття [9]. Виконане дослідження переконує й у тому, що нового прочитання потребують сучасні роль і місце держави в забезпеченні стійкого розвитку.

Література

1. Are State-Owned Enterprises Emerging to Become Serious Competitors? // News Blaze. — 17.03.2012.
2. FT 500. 2011 // Financial Times. — 24.06.2011.
3. Mises L. Socialism: an Economic and Sociological Analysis / L. Mises. — Auburn, 2009. — P. 25.
4. Musacchio A. Leviathan in Business: Varieties of Capitalist and Their Implications for Economics Performance / A. Musacchio, S. Lazzarini. — Boston, 2012. — P. 7.
5. OECD Corporate Governance of State-Owned Enterprises: A Survey of OECD Countries. — Paris, 2005.
6. Schwab K. Business in a Changing World: Stewarding the Future / K. Schwab // Foreign Affairs. — Tuesday. — 6.01.2015.
7. World Investment Report. — 2011. — P. 30.

8. Аоки М. Корпорации в условиях растущего многообразия: познание, руководство и институты [Текст] / пер. с англ. Ю. Каптуревского; науч. ред. перевода Т. Дробышевская. — М.: Изд-во Института Гайдара, 2015. — 368 с.
9. Бэлл Д. Грядущее постиндустриальное общество — М: Академия, 1999. — С. 378.
10. Зимененков Р. И. Сотрудничество американского государства и бизнеса в решении социальных проблем / Р. И. Зимененков, Е. Б. Завьялова // США, Канада: экономика, политика, культура. — 2016. — Вып. 2. — С. 4.
11. Колот А. М. Наука про працю і соціально-трудоу відносини: становлення, начала теоретико-методологічного оновлення / А. М. Колот // Формування ринкової економіки. Спец. вип. — К.: КНЕУ, 2012. — Т. 1. — С. 15—34.
12. Костяев С. С. Лоббизм и реформа здравоохранения в США после выборов / С. С. Костяев // США, Канада: экономика, политика, культура. — 2011. — № 7. — С. 47—60.
13. Крауч Колин. Странная не-смерть неоллиберализма / Колин Крауч; пер. с англ. — М.: Издательский дом «Дело» РАНХ иГС, 2013. — 272 с.
14. Куиггин, Дж. Зомби-экономика: Как мертвые идеи продолжают блуждать среди нас / Дж. Куиггин; пер. с англ. А. Гусева; под науч. ред. А. Смирнова; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2016.
15. Политика в эпоху жесткой экономии / [Мейбл Березин, Филипп Геншель, Колин Крауч и др.]; под ред. А. Шефара, В. Штрика; пер. с англ. А. А. Алвертян, Н. С. Глазкова, А. Г. Кузянина и др.; под науч. ред. А. А. Поретцкой, И. В. Соболевой; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2015. — С. 302.
16. Флигстин Н. Архитектура рынков: экономическая социология капиталистических обществ XXI века [Текст] / пер. с англ. А. А. Куракина; под науч. ред. В. В. Радаева; Нац. исслед. ун-т «Высшая школа экономики». — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2013.
17. Эльянов А. Государство в системе догоняющего развития // МЭиМО. — 1998. — №3. — С. 60—63.
18. Колот А. М. Діалектика економічного і соціального розвитку як предмет наукових досліджень / А. М. Колот // Україна: аспекти праці. — 2011. — № 5. — С. 3—8.
19. Соціальна безпека: теорія та українська практика: монографія / І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, О. Ф. Новикова та ін.; За ред. І. Ф. Гнибіденка, А. М. Колота, В. В. Рогового. — К.: КНЕУ, 2006. — 292 с.

References

1. Are State-Owned Enterprises Emerging to Become Serious Competitors? // News Blaze. — 17.03.2012.
2. FT 500. 2011 // Financial Times. — 24.06.2011.
3. Mises L. Socialism: an Economic and Sociological Analysis / L. Mises. — Auburn, 2009, p. 25.
4. Musacchio A. Leviathan in Business: Varieties of Capitalist and Their Implications for Economics Performance / A. Musacchio, S. Lazzarini. — Boston, 2012, p. 7.
5. OECD Corporate Governance of State-Owned Enterprises: A Survey of OECD Countries. — Paris, 2005.
6. Schwab K. Business in a Changing World: Stewarding the Future / K. Schwab // Foreign Affairs. — Tuesday. — 6.01.2015.
7. World Investment Report. , 2011, p. 30.
8. Aoky M. Korporatsyy v uslovyakh rastushcheho mnohoobrazyya: poznanye, rukovodstvo y ynstytuty [Corporations in Evolving Diversity: Cognition, Governance, and Institutions] [Tekst] / per. s anhl. Yu. Kapturevskoho; nach. Red. Perevoda T. Drobyshevskaya. — M.: Yzd-vo Ynstytuta Haydara, 2015. — 368s
9. Bell D. Gryadushchee Postindustrial'noe Obshchestvo [The Coming of Post-Industrial Society] / D. Bell. — Moscow : Academia, 1999 [in Russian].
10. Zimenenkov R. I. «Sotrudnichestvo amerikanskogo gosudarstva i biznesa v reshenii sotsialnyih problem», SShA, Kadada: ekonomika, politika, kultura, 2016. no 2., p. 4.
11. Kolot A. M. «Nauka pro pracyu i social'no-trudovi vidnosy'ny»: stanovlennya, nachala teorety`ko-metodologichnogo onovlennya» // Formuvannya rynnkovoyi ekonomiky. Specz. vyp. — K.: KNEU, 2012. — V. 1. — P. 15-34.
12. Kostyaev S. S. «Lobbizm i reforma zdruvoohraneniya v SShA posle vyiborov» / S. S. Kostyaev // SShA, Kanada: ekonomika, politika, kultura. — 2011. —no7. — P. 47—60.
13. Quiggin, John (2016), Zombi-ekonomika: Kak mertvyie idei prodolzhayut bluzhdad sredi nas [Zombie Economics: how dead ideas still walk among us].
14. Krauch Kolyn. Strannaya ne-smert' neolyberalyzma [The Strange Non-Death of Neoliberalism]/ Kolyn Krauch; per. s anhl. — M.: Yzdatel'sky dom «Delo» RANKh yHS, 2013. — 272 s.
15. Politika v epohu zhestkoy ekonomii (2015) [POLITICS in the Age of Austerity], Streeck, W. and Schafer, A. (Eds.); Translated by A. A. Alvertyan, N. S. Glazkova, A. G. Kuzyanina and others; pod nach. red. Poretckovoy, A. A. and Sobolevoy, I.V.; «Vysshaya shkola ekonomiki», Moscow, Russia.
16. Fligstin N. Arkhitektura rynkov: ekonomicheskaya sotsiologiya kapitalisticheskikh obshchestv XXI veka [The architecture of the markets: the economic sociology of capitalist societies of the XXI century]/ per.s angl. A.A. Kurakina; pod nach.red. V.V.Radayeva; Nats.issled.un-t «Vysshaya shkola ekonomiki». — M.: Izd.dom Vysshey shkoly ekonomiki, 2013.

17. Elyanov A. «Gosudarstvo v sisteme dogonyayuschego razvitiya» // MEiMO. — 1998, no 3. — P. 60—63.
18. Kolot, A.M. (2011), “The dialectics of economic and social development as a subject of scientific research”, *Ukrayina: aspekty`praci.* — no. 5. — S. 3–8.
19. Kolot, A.M. (2010), *Social`na bezpeka: teoriya ta ukrayins`ka prakty`ka: Monografiya [Social Security: Theory and Ukrainian Practice: Monograph]*, KNEU, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 16.06.2016 р.